

(Népszabadság 1974. márc. 9. Szombat.)

[illegible]

Pákh Alberttel közeli ismeretségbe került. Pákhról köztudomású, hogy Petőfi egyik közeli barátja volt. (Görgei István emlékirataiban utalást találni arra, hogy Grisza gyakran volt együtt Petőfivel... „1846 évben egy nap Pákh Albert barátunk néhány fehér cipőt, több darab sódort, s egy hordó kerti lőrért kapott ajándékba egy debreceni barátjától... Miután a sódar, a

cipő hamar néhaivá változtak, Petőfi egy versét szavalta el nekünk. Eddigél ez nem hallotta senki. A többi vendég szorgalmasan köszöntözött. Pákh Albert tisztáznia akarta azt a kérdést, hogy lehet-e ennek a hordónak a tartalmától berugni. A közhelyesséssel fogadott próba pedig ez volt: ki tudja utána akadozás nélkül kimondani a debreceni adományozó nevét: Rozslozsnnyik. A győzelem a lőréé lett. Jelen voltak a mulatságon Petőfi, Pákh, Czákó Ferenc, Grisza, Dienes, Emődy Dani, Remellai Gusztáv, Sükey Károly, Kuthy Lajos, Tattay Pál, Orlay Petrich Soma, Degre Alajos, Frankenburg Adolf, Sass Pista, Dobsa Lajos és magam.”)

Dégről 1848 első hónapjaiban került vissza Pestre; a forradalom kitörésekor nyomban felajánlotta szolgálatait a honvédseregnek. Hadnagyi kinevezését június 4-én írta alá István nádor és Batthyány Lajos. A Hunyadi-ezred 7. zászlóaljához osztották be, amely előbb Kanizsán állomásozott, ott bocsátkozott harcra is, majd hátrált Veszprémig.

Bécsi éveiben Grisza megismerkedett egy osztárkislánnyal, aki később menyasszonya lett. A lány egyik levelét azért iktattuk ide, mert ritka dokumentumnak látszik; egy osztárkislány beszámolója a bécsi forradalomról:

Hedvesem!

Hedveső várakozással vettem április 1-én kelt levelédet, hogy megtudjam, vajon a te bécsi Dég-ed is olyan viharosan alakult-e, mint a mi Bécsünk. Guszti, honnan vegyem a szavakat, hogy leírjam Neked, mi történt. Bécsben, a végzetes 13-án kiment apám a városba, de csakhamar visszajött hírekkel, hogy az egyetlen csak úgy viharzik, és

szokatlan mozgólódás van mindenfelé. Azt akarják, hogy legyen meg a mai napon rendi gyűlés. A boltok már mindenütt be vannak zárva, a szónokokat körülhordozzák. A Herrengassén a tömeg a szabadságot dicsőítette, a nyitott ablakból — mert Anya és én nem mertünk lemenni az utcára — tisztán hallottuk a kiáltozást. Délután 1/2-kor történt az első lövés az országháznál, ami egy diák életébe került és engem a szívem mélyéig megrázott. Estefele jött egy hírhír: Metternich herceg lemondott. Kedden megalakult a Nemzeti Gárda és kihirdették a sajtószabadságot. Estefele ismét tisztán hallottuk a tüntetés lármáját és jelszavait, „le a mi uraink fehér bandájával!”... Szerdán már megjelent a szabad sajtó, a nép között általános volt az újjongás, a kirakatokban Metternich és a polgármester legkülönbözőbb karikatúráit látni. Az első cenzúra-mentes költemény is nagyon érdekes, ide írom: „Szabadság született / A szegénytől, hordáktól megváltott / Holnap fényes sugárzóbenben / Tündöklő Auszria felett / Hallelujaj!” Ezt éneklik sokfelé. Végezetül mi mindnyájan jól vagyunk, egészségesek, Lipót egyik barátja kapott — szerencsére nem hallos — kardvágást a fejére. Nagyon vigváz Magodra, e zaklatott napokban. — Máriád.

Grisza hetekkel később kapta meg a levelet, Naplójából értesülünk, hogy a téli visszavonulás után a Hajdú megyei Polgáron fegyvereit javíttatta egy kovácsnál. 1849 március elején Nánásról Kocsin Rakamazra megy zászlóaljával; innen ír beadványt Görgei Artúr fővezérhez Ladányi hadnaggal együtt — Grisza már százados —, amelyben elpanaszolják, hogy az egység tétlenül állomásozik.

Görgei Artúr fővezér
noble Uraknak
a felhátráló hadsereg fővezér
nőnek.

Üdvözlök mindenkit és mindenkit
amelyek a hadseregben vannak
és a hadseregben vannak
és a hadseregben vannak
Bécsben 1849. március 19. a hadsereg fővezér
Görgei Artúr

Grisza százados és Ladányi hadnagy beadványa Görgei Artúrhoz.

Tisztelet Fővezérünk!

Honvédek lettünk, hogy a haza szabadságáért, annak ellenével szembeállva harcoljunk.

Olly zászlóaljba lettünk beosztva, melynek népe, tekintve hazafiságot, bátorságot és engedelmisség szellemét, melytől át volt hatva, reményt adott, hogy a legjobb csapatoknál nem fog hátrább állni.

De ahelyett, hogy táborba szállottunk volna, zászlóaljunk az ország-nak mind a négy kerületében fegyvertelenül hurcoltatott kilenc hédig — később egy része fegyverekkel ellátva, századonként eldarabolva szórattott szét messze egymástól, hogy most is az első század Erdélyben, a második Aradon állomásoz. A többi négy század végre nagy ügyvel-bajjal nemrég felfegyvereztetvén, a hadi gyakorlatokat annyira tudja, hogy bátran vezettethetik bármely rendezett csatába...

A tavaszi hadjáratban már részt vehettek. Május 21-én írja:

Reggeli 6 órakor bevettük Buda várát általános rohammal. Henczit láttam halálos ágyán.

Néhány rövid bejegyzés még a visszavonulásról, majd egy betoldás, már az emigrációban, Londonból:

Olvastam Thiers *Revolúcióját*, XVI. Lajos halálát, az egykorú eseményeket. Olvasván ezen igen élénk színekkel festett forradalmi történetet — mennyire kell a magyar hazafinak sajnálkoznia, hogy a mi forradalmunk... a vezérek és a főnőkök gyávasága, s a feleszkők miatt olyan csúfosan megbukott, holott dicsősen emelkedhetett volna ki a harcból, Európa szabadságát vonva maga után.

Komárom kapitulációja után Grisza is menlevelet kapott; a feloszlott zászlóalj csapatzászlájának címerét testére csavarva vitte ki a várból. (A zászló a penci múzeumban látható.) 1849. december 8-án elbúcsúzik a menyasszonyától, és elindul több évtizedes száműzetésbe. („Nincs más út már előttem, mint az emigráció.”) Naplójából értesülünk az útvonalról: Ausztrián, Németországon, Belgiumon át utazott, s 1851. január 6-án érkezett meg Londonba. Kilenc hónapot töltött Angliában. Egy Szabó nevű honvéd ezredes megbízásából Klapka emlékiratait másolja, ebből él néhány héti. „Írtam, ír-

tam, de papyro ad chartam, de siettem, mert nem akartam a komitét pénzét ezzel is fogyasztani.”

Nem szívesen vesz részt az emigránsok közötti viszálykodásban. Levélből és a londoni lapokból értesül Haynau magyarországi vérengzéseiről. Megtudja, hogy a volt Sándor-ezredbelieket Aradon agyonlövésére majd kegyelemből 16 évi várfogságra ítélik.

Csak düh és bosszú tölti el kezemet. Gyáva gyilkosok! Jöjjetek el boszú szű órája, hozd el gyűlöti fátyladat véres hajú némezis!

Sovány vigasz, csekélyke elégtétel volt Haynau londoni látogatásakor a gyűlölt tábornok csúfos szereplése. Így emlékezik meg erről:

Haynau itt Londonban, megnézvén Barklay & Perkins urak serfőzőházát, midőn nevét a vendégtkönyvbe írta, az írrok által nevérol megismeretvén, a hír a serfőzőházat egy perc alatt átfutotta, s az odaseregülő derék emberek őt azon felkiáltással „Osztrák mészár!” ganéjjal hajigálni kezdték. Ő az ajtón kifutott, a legények után, végig a Themze partján, más derék markos népek is csatlakozván az üldözőkhöz, seprőkkel, botokkal jól megdönggették, míg nem Mrs. Bentfield Georges tavernjéba menekedvén az ágyas szobába bújt, honnan egy idő múlva a rendőrség szabadította ki s a népet nagy nehezen szétoszlátván hajón átvitte a folyó túlsó partjára.

De ez csak vidámitó epizód. Grisza Londonban van; a szabadságharc elbukott. Mit tegyen? Mihez kezdjen? Gyötrelmes gondolatokkal teli a naplója. Tanulmányozza a forradalmak történetét, szépirodalmi olvasmányai is mind a forradalmakhoz kapcsolódnak. Egyre ismétlődő bejegyzések: hogyan lehetne változtatni?

Aztán egy nap érdekes értesülést szerez: „Marx és Engels urak tartanak előadást Londonban. Kikők, s mit akarnak vajon? Oda-megyek.”

Tamás István

(Befejezése a vasárnapi mellékletben.)